

Nicoleta Dabija

Pierderea și nostalgia originilor

„Dac-aș fi Moise, aș scoate cu toiagul regrete din stânci.”
(Cioran, *Amurgul gândurilor*)

Existat o amintire de care Cioran nu s-a putut elibera niciodată, o imagine a trecutului care a rezistat îndoielii sale constitutive și care l-a urmărit fără încetare ca cea mai înrădăcinată dintre obsesii. Anume, ipostaza copilăriei paradisiace, timpul fericii și ignoranței binefăcătoare: „Au fond le seul monde véritable est le monde primitif, où tout est possible et rien n'est actualisé”¹.

Primitivitatea, singura dimensiune admirată onest de scriitor la țara de origine, România, și implicit la țaranul român, înseamnă deopotrivă libertate, sălbăticie și situare în timpul când nu se vorbea de păcat, cunoaștere, cuvânt, civilizație, când omul rezona cu natura și-i împrumuta din naivitate². Rășinari, un frumos sat de munte, tărâmul visului copilului de altădată, un adevărat centru al Universului pentru inconștiența caracteristică primilor ani de viață. Asemuirea acestui spațiu cu un paradis terestru, lipsit total de nostalgia cerului, este frecventă cu deosebire în paginile de confesiune cioraniene. Peisajele lumii sunt eclipsate, își pierd din relevanță așezate lângă frumusețea acestui pământ: „Trebuie să mărturisesc că pentru mine Coasta Boacii a fost capitală. Mergeam acolo și dominam satul...”³ Mai apoi, fiind de o luciditate exasperantă, setea de dominare ia proporții, o poftă de absolut demiurgică îl obligă să se desprindă de tot ce i-a fost drag, pentru a porni la cucerirea lumii în calitate de „sceptic” al unui univers în descompunere. Conștiința căderii din eternitate în timp, în istorie, anunță pentru Cioran importanța eșecului, a rupturii. Necesare te sustragi iluziei pentru a fi privilegiatul din marginea abisului, acolo unde neantul singur îți iese în întâmpinare.

Obsesia survine în urma unei pierderi. La vârsta de zece ani, copilul sălbatic din Rășinari e dus la liceu în Sibiu: „Ce fut le fin de mon rêve, la ruine de mon monde”⁴. Faptul căderii îi apare cu totul inexplicabil la început. Pentru a-și „salva” orgoliul rănit de o lipsă nemărginită, Cioran face recurs la Geneză. Omul e incapabil de fericire, această lege îi este înscrisă în natură chiar înainte de săvârșirea păcatului primordial⁵. Se întâmplă astfel numai pentru că, în Paradis, apropierea de Dumnezeu și revelația căderii Lui iminente, drept efect al unei opere prost clădite, îi dezvăluie omului realitatea care va urma, propria decădere: „Seul un dieu avide d'imperfection en lui et hors de lui, seul un dieu ravage, pouvait imaginer et réaliser la creation; seul un être aussi inapaisé peut prétendre à une operation du même genre”⁶.

Căderea instituie pentru om un destin. Timpul aduce cu sine răul, insolubilul. Se face loc forțelor mai puternice, de multe ori resimțite ca exterioare. Nu nemurirea îl tenta pe om, ci atotștiința lui Dumnezeu. Pentru adevăr renunță el la Paradis: „une civilisation débute par le mythe et finit dans le doute, doute théorique qui, lorsqu'elle le retourne contre elle-même, s'achève en doute pratique.”⁷ E ceea ce a verificat Cioran în tot restul zilelor sale: nici o idee fără reversul ei, nici un idol fără un suport fragil ce amenința în orice clipă cu prăbușirea. Viața a survenit în felul unei pedepse care trebuia să echilibreze o copilărie de vis. Curiozitatea blestemată, implicită naturii umane, l-a sustras pentru totdeauna pe om din frumusețea și prezentul etern al raiului mundan. Ce a urmat căderii? „Pas un seul instant où je n'aurais été conscient de me trouver hors du Paradis”⁸. „A fi” e suplinnit de „a face”. Ancorarea în civilizație e o fugă spre un mai bine în dezacord de fapt cu binele. Orice prea mult se manifestă laolaltă cu un prea puțin, orice împlinire în planul cunoașterii înseamnă deopotrivă o secătuire a vieții spontan trăite, o nepotrivire a omului cu natura în apropierea căreia locuiește, o pierdere a inocenței primordiale⁹. Inconștiența copilăriei e înlocuită prin puritatea în act, una asemenea cu focul despre care nu poți spune că nu arde¹⁰.

„Căderea în timp” păstrează totuși o legătură fragilă cu eternitatea pierdută, prin starea de nostalgie. Absența e de dimensiune nemăsurabilă, iar regretul, amintirea nostalgică îi macerează orele alungându-l în infernul de la limita timpului. Ceea ce se petrece acum este „a doua cădere”, de data

aceasta din timp, în perceperea neîntreruptă și fără scăpare a vidului. Devine prizonierul unui plictis dilatant, insuportabil. Se regăsește într-o dublă privare, ce lasă deschisă un soi de eternitate răsturnată, negativă; rămâne într-o împietrire tragică, veritabilul infern constituindu-l tocmai o stagnare, o ținare în loc, o resimțire acută a unui urât existențial ce nu mai vrea să treacă. Devine creuzetul unde stăpână absolută e nostalgia obsesivă a unei pierderi irecuperabile: „le cauchemar et le début de l'éveil métaphysique”¹¹.

La limita dintre veșnicie și trecere îl cuprinde un dor infinit de vegetal ori de vremea dinaintea nașterii, când decadența lumii nu-l putea atinge în vreun fel. Nostalgia naturii e mai puternică pe măsură ce luciditatea conștiinței se manifestă mai violent, și o iubește mai mult atunci când o regretă suficient. Regretul nu e altceva decât o speranță pe dos, o stare ce-i secătuiește elanul vital și îl întoarnă iar și iar cu fața spre trecut. Ca și când ar sălășlui deodată în om mai multe vieți, amintirile devin inevitabile, transformându-l și pe cel ce a dobândit cultul trecutului într-un poem al regretului: „Copil, n-ai avut stare. Bătut-ai câmpii. Te-ai vrut în afară, departe de casă, departe de-ai tăi. Clipeai zburdalnic spre marginea văzduhului și rotunjeai cerul după măsura râvnirilor nostalgice.”¹² Dorinței de plasare într-o mișcare destinală îi urmează o nostalgie cu mult mai sfâșietoare, a pierderii raiului terestru, ce îl reține în limită, suspendat deasupra abisului. Răul se naște deci pe fondul unei mari fericiri de altădată. Și într-atât de îndepărtată îi apare acum acea plinătate de odinioară că dorul se dilată, făcându-l pe cel care regretă să nu mai știe după care paradis tânjeș-

te. Fie copilăria i-a fost atât de dragă că-i pare a fi ținut de o altă viață, fie nostalgia devine în asemenea măsură generalizată că-l dizolvă pe om în lumi necunoscute, unde cu un ultim strigăt caută Altul absolut: „Căzut, de o mie de ori căzut. Există în mine un fel de innuri fulgerate, făcute țândări, o explozie de regrete.”¹³

Un studiu mai aparte, ce-l prezintă pe Cioran ca pe ultimul romantic prin abuzul de „regresiune

temporală”, este cel al lui Ion Vartic, *Cioran, naiv și sentimental*¹⁴. Regresiunea originară e nostalgia care duce către Dumnezeu și paradis. Dumnezeu e începutul vieții, raiul primordial. Mântuirea ar fi concepută printr-o recădere în eternitate, printr-o regăsire a identității dintâi. Preferința lui Cioran pentru locuința-mansardă, cu deosebire în exilul său parizian, invocă, precizează Vartic (folosind în analiza lui un eseu al lui Gaston Bachelard¹⁵), situația omului dezrădăcinat, în aer; locul înalt e cel unde „conștientul coboară în oceanul inconștientului, scăldându-se în el”¹⁶. Gânditorul aspiră, cel puțin fantasmatic, să revină la situația originară a profetului biblic, asemenea lui Moise să predice din vârful muntelui.

Doar dialogul sincer cu transcendența îl alină în clipele în care se află sufocat de disperare. În fapt, e îngăduit poate să vorbim, când ne referim la Cioran, de un destin în acord cu limitele voinței sale. A trăit beatitudinea ignoranței în copilărie, iar apoi, ajuns la o luciditate extremă a cucerit virtuțile libertății și neaderenței, cărora le-a rămas fidel până la final. Exaltă, cu un orgoliu nemăsurat, fatalitatea rupturilor în existența umană. Se desparte de toate pentru a rămâne „față către față” cu ultimele rămășițe ale sinelui propriu, cu transcendentul justificator al limitelor între care trăiește: „Adam a căzut în om, noi va trebui să cădem în noi înșine, în limita noastră, la orizontul nostru. Când fiecare va respira la marginea lui, istoria s-a încheiat. Și asta-i adevărata istorie. Suspendarea devenirii în absolutul conștiinței. În sufletul omului nu va mai avea loc nici o credință. Vom fi prea maturi pentru idealuri.”¹⁷ Atâta vreme cât mai există vreun obiect al despărțirii, vreo neputință învăluită în iluzie, mai poate fi numit om. Sfârșitul lui Cioran dezvăluie, într-un fel, un lucru pe care el însuși l-a întrevăzut: ceea ce e mai profund în noi, ceea ce ține loc ființei noastre de esență, de rădăcină, până la urmă se face evident. Devine victima nostalgiilor proprii, se înăbușă cu propriile obsesii¹⁸. A reușit regresul în originar, dar omul nu a mai știut-o. Depășise deja pragul umanului conștient de sine.

A fost gânditorul consacrat unei conversații transcendente, metafizice, dar sătul și obosit de lipsa unui răspuns la strigătele frecvente și nenumărate, a făcut inconștient drumul spre „casă”. A cunoscut prea îndelung zbuliumul conștiinței, lupta contra convingerilor de tot felul, răsturnarea apologiilor ce pândesc continuu mintea umană. Nostalgia împlinește o alinare a celui aflat „pe culmile disperării”, o ultimă soluție, o legătură înnodată cu eternitatea pierdută, deopotrivă însă și o otrăvă a zilelor, și o menținere a omului în neliniștea menirii metafizice. □

¹ E.M. Cioran, *Éntretiens*: „În fond, singura lume veritabilă este lumea primitivă, unde totul e posibil și nimic nu se actualizează” (ed. cit., p. 286).

² Cf. Gabriel Liuceanu, *Itinerariile unei vieți. Apocalipsa după Cioran*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 73.

⁴ E.M. Cioran, *Éntretiens*: „Acesta fuse sfârșitul visului meu, ruina lumii mele” (ed. cit., p. 19).

⁵ Idem, *La Chute dans le Temps*, Éditions Gallimard, Paris, 1964, p. 12.

⁶ *Ibidem*: „Numai un zeu avid de imperfecțiune în el și în afară, numai un zeu pustiit, putea imagina și realiza creația; numai o ființă de asemenea nepotolită poate râvni la o acțiune de acest gen” (p. 162).

⁷ *Ibidem*: „O civilizație debutează prin mit și sfârșește în îndoială, îndoială teoretică, care, atunci când se întoarnă împotriva ei însăși, se termină într-o îndoială practică.” (p. 62).

⁸ Idem, *De l'Inconvenient d'être né*: „Nici o clipă singură în care să nu fi fost conștient că sunt în afara Paradisului” (Éditions Gallimard, Paris, 1973, p. 40).

⁹ Cf. Monica Lovinescu, *Unde scurte*, Editura Humanitas, București, 1990, pp. 129-133.

¹⁰ Cf. Gabriel Marcel, „Inscripții”, în publicația „Secolul XX” nr. 4-5-6/88, p. 10.

¹¹ E.M. Cioran, *Histoire et utopie*: „coșmarul este începutul treziei metafizice” (Éditions Gallimard, Paris, 1960, p. 120).

¹² Idem, *Îndreptar pătimaș*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 104.

¹³ Idem, *Caiete*, vol. I, ed. cit., p. 43.

¹⁴ Ion Vartic, *Cioran, naiv și sentimental*, Editura Apostrof, Cluj, 2000.

¹⁵ Este vorba de studiul intitulat „Casa natală și casa onirică”, din lucrarea *Pământul și reveriile odihnei*, traducere de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1999, pp. 80-107.

¹⁶ Ion Vartic, *Cioran, naiv și sentimental*, ed. cit., p. 408.

¹⁷ Emil Cioran, *Amurgul gândurilor*, Editura Humanitas, București, 1996, p. 124.

¹⁸ Cf. Idem, *12 scrisori de pe culmile disperării*, ediție coordonată de Ion Vartic, Editura Apostrof, Cluj, 1995, p. 136.

noutăți editoriale

V.D. Fulger
Destine ale reginelor frumuseții
Editura Ideea Europeană, 2010